

mecmualarını rivayet izni aldığı için kendisine gelerek bu mecmuaları alıp yazmış ve onları Şuayb'dan dinlemiş gibi rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Şuayb b. Ebû Hamza'dan olan rivayetleri konusunda Ebû'l-Yemân'dan bilgi istediği zaman bu hadislerin bir kısmını ona bizzat okuduğunu, bir kısmını ondan dinlediğini, bazılarını da icâzet ve münâvele* yoluyla rivayet ettiğini, fakat münâvele yoluyla aldığı hadisleri kimseye rivayet etmediğini söylemiştir. Ebû'l-Yemân'ın Şuayb b. Ebû Hamza'dan aldığı bu rivayetlerden 257'sinin *Şaḥîḥ-i Buḥârî*'de, bir kısmının *Şaḥîḥ-i Müs-lim*'de yer alması, onları hocasından güvenilir bir rivayet şekliyle aldığını göstermektedir. Ahmed b. Hanbel, onun Harîz b. Osman ile Safvân b. Amr'dan olan rivayetlerinin sahih olduğunu belirtmektedir. Muhaddis İsmâil b. Ayyâş'ın kâtibi olarak da tanınan Ebû'l-Yemân'ın rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almış, Buḥârî ondan bizzat rivayet ettiği halde diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri bir başka râvi vasıtasıyla kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Ebû'l-Yemân Zilhicce 222'de (Kasım 837) Humus'ta vefat etti. Bu tarih 211 (826) ve 221 (836) olarak da zikredilir.

Ebû'l-Yemân'ın rivayetlerini ihtiva eden bir hadis mecmuası günümüze kadar gelmiştir (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 120/5, vr. 70^a-87^b).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 472; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, II, 344; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, III, 129; İbn Asâkir, *el-Mu'cemü'l-müştemil*, s. 110; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 146-155; Zehebî, *A'lamü'n-nübela*, X, 319-325; a.mlf., *Mizânü'l-i'îdâl*, I, 581-582; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 412; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, II, 441-443; Bedrân, *Tehzîbü Târḫi Dimaşk*, IV, 413; V, 33-34; Sezgin, *GAS*, I, 102-103; a.mlf., *Buḥârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 241.



ÂKİF KÖTEN

EBÜ'L-YÜMN el-KİNDİ

(أبو اليمن الكندي)

Tâcüdûdîn Ebû'l-Yümn Zeyd
b. el-Hasen b. Zeyd
el-Kindî el-Bağdâdî
(ö. 613/1217)

Arap dili ve kıraat âlimi, muhaddis.

20 veya 25 Şâban 520'de (10 veya 15 Eylül 1126) Bağdat'ta doğdu. Babası onu küçük yaşta meşhur kıraat âlimi Sibtu'l-Hayyât'ın yanına verdi. Yedi yaşında iken

Kur'an'ı ezberledi; on yaşında da kıraat-i aşereyi tamamladı. Sibtu'l-Hayyât ona kıraatle ilgili olarak hocalarından öğrendiği her şeyi, bu arada Ebû'l-İz el-Kalânî'nin kitaplarını, Hüzeli'nin *el-Kâmil*'ini, Ebû Ali el-Ahvâzî'nin *el-İttizâḥ*, *el-İzâḥ*, *el-Vecîz* ve *el-İknâ* adlı eserlerini okuttu. İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Yümn'ün yedi yaşında hıfzını tamamlamasını önemli bir başarı olarak değerlendirdikten sonra on yaşında aşereyi bitirmesini o güne kadar benzerine rastlanmayan şaşılacak bir olay diye kaydetmiş, aşereyi bitirdikten sonra ise seksen üç yıl daha yaşayarak kıraat ve hadiste âlî* isna da sahip tek kişi olmasının da İslâm tarihinde ilk örneği oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Ebû'l-Yümn el-Kindî daha sonra Hibetullah b. Ahmed b. Taber'den Sibtu'l-Hayyât'ın *el-Kifâye fi'l-kırâ'âtis-sit* adlı kitabını okudu. Muhammed b. Hayrûn ve diğer bazı âlimlerden aşereyi tekrarlayarak bu alanda uzmanlaştı. Bu arada Ebû'l-Hasan b. Tevbe'den de İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a*'sını dinledi. Ebû Mansûr el-Cevâlikî'den dil, Ebû's-Saâdât İbnü's-Şecerî, Sibtu'l-Hayyât ve İbnü'l-Hasşâb'dan nahiv, Hibetullah b. Ahmed, Ebû'l-Hasan b. Tevbe, Talha b. Abdüsselâm, Ebû Mansûr el-Kazzâz gibi âlimlerden hadis öğrendi. 543'te (1148) Hemedan'a giderek orada Sultan Tuğrul Medresesi'nde Sa'd er-Râzî'den Haneffî fıkhı okudu. Babasının 544 (1150) yılında hac dönüşü yolda vefatı üzerine Bağdat'a döndü.

Ebû'l-Yümn, 563'te (1168) Bağdat'tan tekrar ayrılarak birkaç yıl Halep'te yaşadı. Buradan Bizans şehirlerini (Anadolu) yaptığı seyahatlerle eski elbise alım satımıyla uğraştı. Ardından Dimaşk'a gitti ve Emîr İzzeddin Ferruḫşah'la münasebet kurdu. Onunla birlikte gerçekleştirdiği Mısır seyahati sırasında, o tarihlerde satışa çıkarılan Fâtımîler'e ait kütüphanelerden nâdide kitaplar satın aldı. Ebû Şâme'nin verdiği bilgiye göre ise Mısır'a Ferruḫşah'la gitmemiş, onunla Kahire'de Kâdî el-Fâzıl diye bilinen Abdürrahim b. Ali el-Beyşânî'nin evinde tanışmıştır. Bizzat Ebû'l-Yümn el-Kindî'den nakledilen bir habere göre, kendisi Kâdî el-Fâzıl'ın evinde bulunduğu bir sırada Ferruḫşah da oraya gelmiş ve sohbet katılmıştır. Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait bir beytin müzakeresi sırasında Ebû'l-Yümn'ün yaptığı açıklamalar Ferruḫşah'ın dikkatini çekmiş ve Kâdî el-Fâzıl'dan onun kim olduğunu öğrenince kendi ikametgâhına götürmüş-

tür. Kahire'de başlayan bu dostluk Dimaşk'ta da devam etmiştir. Başta Ferruḫşah olmak üzere Eyyübî melikleri Dimaşk'ta Ebû'l-Yümn'den ders okudular. el-Melikü'l-Muazzam İsâ b. Melikü'l-Âdil ondan Sıbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını, Ebû Ali el-Fâris'in *el-İzâḥ*'ını, Zemahşerî'nin *el-Mufaṣṣal*'ını ve diğer bazı eserleri okudu. Böylece bir taraftan meliklere yakınlığı sebebiyle makam ve servet sahibi olan Ebû'l-Yümn, diğer taraftan ilmi kişiliğiyle kısa zamanda tanınarak çevresinde pek çok talebenin toplanmasını sağladı. Ali b. Muhammed es-Seḥavî, İbrâhim b. Ahmed b. Fâris, Abdülazîz el-Hamevî gibi âlimler kendisinden kıraat tahsil ettiler. İbn Nukta, Abdülatîf b. Yûsuf el-Muvaffak, Zekiyyüddin el-Birzâlî, Münzirî gibi tanınmış kişiler de ondan rivayette bulundular.

Ebû'l-Yümn el-Kindî 6 Şevval 613'te (16 Ocak 1217) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'a defnedildi. Ölümüyle ilgili olarak Yâkût'un zikrettiği 597 (1201) yılı müstensih veya baskı hatası olarak değerlendirilmelidir.

Hanbelî mezhebine mensup iken Haneffî mezhebine geçen Ebû'l-Yümn el-Kindî'nin bu değişikliği ne zaman ve hangi gerekçe ile yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Gençlik yıllarında Hemedan'da Haneffî fıkhı tahsil etmiş olmasının onun bu kararında payı olmalıdır. Ayrıca Halep'te bulunduğu yıllarda gidip geldiği Anadolu şehirlerinde bazı Haneffî fakihleriyle tanışmış ve bu temasların da üzerinde etki yapmış olabileceği hatıra gelmektedir (bk. Muhammed Ahmed Dehmân, s. 248).

Ebû'l-Yümn el-Kindî'nin ilmi şahsiyeti ve karakteri hakkında çağdaşları ve talebeleri tarafından ileri sürülen, kısmen mezhep taassubunun etkili olduğu değişik görüşler vardır. İbnü'l-Kıftî onun kendini beğenen bir âlim olduğunu, karşı görüşlere yakışsızca mukabele ettiğini, yazdıklarında gerek dil gerekse muhteva bakımından başarılı sayıldığını söylemiş, doğru bir akîdeye sahip bulunmadığını iddia etmiştir. Hanbelî fakihlerinden Muvaffakuddin İbn Kudâme de Kindî'nin sünnete bağlı, Arap dilinde ve kıraat ilminde üstat olduğunu belirtmekle birlikte mezhebinin dünya menfaati için değiştirdiğini ileri sürmüştür. Bu değerlendirmelere karşılık İbn Nukta onun kimsesizleri gözetken, güzel ahlâk sahibi, hadiste ve kıraatte sika* bir âlim olduğunu söylemiş, İbnü'n-Necâr el-Bağdâdî kendisinden çok fayda-

EBÜ'L-YÜMN el-KİNDİ

landığını, her bakımdan daha üstün birini tanımadığını ifade etmiştir. Ebû Şâme de gerek rivayet gerekse dirayet açısından asrının tek adamı olduğunu belirtmiştir. Bazı talebelerinin verdiği bilgiler Ebû'l-Yümn'ün akidesi sağlam, mütevazı, güzel ahlâk sahibi bir âlim olduğunu ortaya koymaktadır. Zehebî, hakkındaki farklı görüşlerden bazılarını zikrettikten sonra onun Allah ve Resûlü'nü seven bir âlim olduğunu söylemiş, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin görüşlerini ve yolunu benimsememiş olmasının akidesiyle ilgili iddialara yol açmış olabileceğine dikkat çekmiştir (A' lâmü'n-nübela', XXII, 38-39).

Ebû'l-Yümn el-Kindî Kur'an ilimleri, hadis, dil, şiir, tıp vb. konularda çeşitli eserlerden meydana gelen ve 761 cilt kitabı ihtiva eden kütüphanesini âzatlısı Ebû'd-Dür Necîb Yâkût'a bırakmış, onun ölümünden sonra oğluna, ondan da âlimlere itikâl etmesini vasiyet etmiştir. Ebû Şâme'nin verdiği bilgiye göre Ebû'd-Dür bu kitapları Dimaşk Camii'nde (Emeviyye Camii) hazırladığı bir kütüphanede toplamışsa da korunmalarını sağlayamamış ve kitaplar zamanla dağılmıştır.

Eserleri. 1. *İnşâdü'n-Nâbiğa emâme'n-nebî*. Nâbiğa el-Ca'dî'nin Hz. Peygamber'e hitaben söylediği şiirlerini senedleriyle birlikte derlediği bir risâle olup Muhammed Muhaymir Sâlih tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). 2. *Mesâ'il*. Arap grameriyle ilgili bazı meselelerin ele alındığı eserin yazma bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (Mehmed Paşa, nr. 1368, vr. 95^b-102^b). 3. *Netfû'l-lihye min İbni Dihye*. İbn Dihye el-Kelbî'nin (ö. 633/1235) *eş-Şârimü'l-Hindî fi'r-red-dî 'ale'l-Kindî* adlı eserine yazdığı reddiyedir. 4. *Hâşiye 'alâ Şerhi Dîvânî'l-Mütenebbî*. Abdülkâhir b. Abdullah el-Halebî'nin (ö. 551/1156) *Dîvânü'l-Mütenebbî*'ye yazdığı şerhin hâşiyesi olup bazı kaynaklarda *Ta'likât 'alâ Dîvânî'l-Mütenebbî* adıyla zikredilmektedir. 5. *Kitâb fi'l-farq beyne kavli'l-kâ'il: Tal-laktüki in dehalî'd-dâre ve beyne in dehalî'd-dâre tal-laktüki*. Bir soru üzerine kaleme aldığı bu esere, Muhammed b. Ali b. Gâlib el-Cezerî (ö. 689/1290) tarafından *el-İ'tirâzü'l-mübdî li-veh-mi't-Tâc el-Kindî* adıyla bir reddiye yazılmıştır. Son üç eserin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.

Kaynaklarda adları zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu Hıtabı İbn Nübâte*, *İthâfû'z-zâ'ir ve efrâfû'l-mu-*

kîmi'l-müsâfir, *Meşyehatü'l-Kindî*. Sonuncu kitabın, İbnü'l-Kiftî'ye ait eserler arasında zikredilen (Yâkût, XV, 187) *Kitâbü Meşyehati Zeyd b. el-Hasan el-Kindî* adlı kitapla aynı eser olması muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA:

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XI, 171-175, XV, 187; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 10-14; Ebû Şâme, *eş-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 95-99; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 339-342; Zehebî, *A' lâmü'n-nübela'*, XXII, 34-40; a.mlf., *Ma' rifetü'l-kur-râ*, II, 586-588; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 71-74; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, I, 297-298; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 570-573; *Keşfü'z-zunûn*, I, 6, 714, 812; II, 1070, 1670, 1697, 1925; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 189-190; Muhammed Ahmed Dehmân, "Tâcüddin el-Kindî", *MMİAdm.*, XXI (1946), s. 248-255; Muhammed Muhaymir Sâlih, "İnşâdü'n-Nâbiğa emâme'n-nebî...", *el-Mevrid*, XIX, Bağdad 1990, s. 178-183.



TAYYAR ALTIKULAÇ

EBÜ'L-YÜMN el-ULEYMİ

(أبو اليمين العليمي)

Ebû'l-Yümn Mücürüddin
Abdurrahmân b. Muhammed
b. Abdurrahmân el-Uleymî
el-Makdisî el-Hanbelî
(ö. 928/1522)

Tarihçi, müfessir ve kadî.

13 Zilkade 860'ta (13 Ekim 1456) Kudüs'te doğdu. Hz. Ömer'in soyundan olup dedelerinden Ali b. Uleym'e nisbetle Uleymî diye meşhurdur. Başta babası Kâdilkudât Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed (ö. 873/1469) olmak üzere Takıyyüddin Abdullah el-Kalkaşendî, Şehâbeddin Ahmed el-Umeyrî, Alâeddin el-Gazzî, Kâdilkudât Nüreddin el-Mısıri, Burhâneddin İbrâhim el-Ensârî gibi devrin meşhur âlimlerinden fıkıh, hadis ve kıraat dersleri aldı. 880'de (1475) Mısır'a giderek Kâdilkudât Bedreddin Muhammed es-Sa'dî, Mısır Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Alellah Ebû'l-İz, Sehâvî, Celâl el-Bekrî ve diğer âlimlerden dinî ilimler tahsil etti. 889'da (1484) Filistin'e döndü, Remle'de kadî olarak göreve başladı. İki yıl sonra Kudüs, Nablus ve el-Halîl kadılıkları da onun uhdesine verildi. 922 (1516) yılına kadar Kudüs kadılığı yaptı ve daha sonra emekliye ayrılıp Mescid-i Aksâ'da kitap yazmak, ders ve fetva vermekle meşgul oldu. Kudüs'te vefat etti ve orada defnedildi. Kabri Bâbü'l-esbât'ın doğusunda Cismâniye yakınlarındadır.

Eserleri. 1. *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kudüs ve'l-Halîl*. Müellifin Vâkidî, Ya'kü-

bî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Üsâme b. Münkız, İmâdüddin el-İsfahânî, Yâkût el-Hamevî, İzzeddin İbnü'l-Esir, İbn Fazlullah el-Ömerî ve özellikle İbn Sürûr el-Makdisî ve Süyûtî gibi tarihçi ve coğrafyacıların kitaplarına ve kendi müşâhedelerine dayanarak yazdığı bu eser, yaratılıştan 900 (1494-95) yılına kadar Kudüs ve civarında meydana gelen olayları ve bu şehirlerle ilgili diğer bilgileri ihtiva eder. Uleymî 18 Zilhicce 900'de (9 Eylül 1495) yazmaya başladığı eserini kısa sürede tamamlamıştır. İki cilt olan eserin I. cildinde peygamberler tarihi, Kudüs'ün kuruluşu ve tarih boyunca aldığı isimler, Hz. Peygamber ve mi'rac, Hz. Ömer ve Kudüs'ün fethi, Abdülmelik b. Mervân'ın yaptırdığı Kubbetü's-sahre, Kudüs'ü ziyaret eden sahâbî ve tâbiîler, Kudüslü meşhur bilginler, Fâtımîler, Haçlılar döneminde ve Selâhaddin-i Eyyûbî'nin vefatına kadar Eyyûbîler devrinde Kudüs ve çevresinde cereyan eden olaylar anlatılmaktadır. II. ciltte Mescid-i Aksâ, Kudüs'teki diğer mescid ve medreseler, zâviyeler, mahaller ve Memlük Sultanı Kayıtbay devrine (1468-1496) kadar el-Halîl şehrinin tarihi, Kudüslü âlimler ve burada kadılık yapanlar hakkında bilgi verildikten sonra Kayıtbay devri sonuna kadar meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Çeşitli kütüphanelerde (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Yeniceami, nr. 821, Esad Efendi, nr. 2076, 2375, Hamidiye, nr. 888, Laleli, nr. 1998, 1999; TSMK, nr. 6128-6132) yazma nüshaları bulunan eser ilk defa 1283'te (1866) Mısır'da Matbaatü'l-Vehbiyye'de basılmıştır. Kitap müsteşrik H. Sauvaire tarafından da Fransızca tercümesiyle (*Histoire de Jérusalem et d'Hébron depuis Adam jusqu'à la fin du XV^eme siècle, Fragments de la chronique de Moudjiraddyn*) birlikte yayımlanmış (Paris 1876) ve daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır (Necf 1968; Amman 1973; Kum 1410). *el-Ünsü'l-celîl*'in bizzat müellifi tarafından yazılan ve 901-914 (1495-1508) yılları arasında meydana gelen bazı olayları ihtiva eden bir zeyli de mevcuttur. Bu zeylin Leiden Kütüphanesi'nde (nr. 953) bulunan nüshası Kâmil Cemîl el-Aselî tarafından yayımlanmıştır (*Dirâsât*, XII/8, Amman 1985, s. 127-135). 2. *el-Menhecû'l-aşmed fi terâcimi aşşâbi'l-İmâm Ahmed*. İbn Receb el-Hanbelî'nin (ö. 795/1393) *Tabakâtü'l-Hanâbile*'sine zeyil olarak kaleme aldığı bu eser, Ahmed b. Hanbel'den başlayarak kendi za-